

Мікава Н. М.,
викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ КОМПОНЕНТОМ NAIR В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена розглядові семантичних, структурних та мотиваційних особливостей англословних фразеологізмів із компонентом NAIR. Аналіз мотивації уможливив виділення актуалізованих ознак відповідного концепту.

Ключові слова: фразеологізм, мотивація, концепт.

Постановка проблеми. Фразеологія кожної мови – це багатий культурологічний матеріал про історію народу, його звичаї та ідеали. Саме тому фразеологія і досі привертає увагу мовознавців, істориків, етнографів, філософів. Одним із пріоритетних напрямів досліджень фразеологізмів у сучасному мовознавстві є аналіз компонентного складу фразеологічних одиниць. Головний акцент робиться на стрижневий компонент стійкого звороту, що мотивує й експлікує загальну семантику ідіоми. Під стрижневим компонентом розуміють повнозначний компонент, який виконує у складі фразеологізму смислотворювальну функцію [4, с. 91]. У багатьох дослідженнях цей стрижневий компонент розуміють як концепт: «інформаційну структуру свідомості, різносубстратну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого» [12, с. 256]. Особлива роль в об'єктивації концепту належить знакам вторинної номінації (фразеології в широкому розумінні), що транслюють культурні настанови й стереотипи із покоління в покоління. Фразеологізми є досить інформативними щодо культурних надбань народу, виявлення національно-культурного компонента концепту, що увиразнює актуальність обраної тематики вказаного дослідження.

На сьогодні традиційним тлумаченням концепту є таке визначення – «термін, що служить поясненню одиниць ментальних і психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання і досвід людини; це оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини» [11, с. 90].

Розвиток когнітивної семантики призвів до виникнення декількох напрямів аналізу концептів відповідно до методологічної орієнтації дослідників. Слід зазначити, що спільним для всіх напрямків є визнання концепту базовою одиницею свідомості, відмінності ж пов'язані, у першу чергу, з фокусуванням на певному типі концептів, а також з різним трактуванням відношень між концептом як елементом етнокультурної картини світу та лексичним значенням [10, с. 192–193]. Українська дослідниця І.С. Шевченко виокремлює такі напрями концептуального аналізу:

1) культурологічний напрямок представлений у дослідженнях Ю.С. Степанова, де концепт визначається як згусток культури у свідомості людини; саме у вигляді концепту культура входить у ментальний світ людини, і завдяки йому людина сама входить у культуру та іноді впливає на неї; це основний осере-

док культури в ментальному світі людини [9, с. 40–41]. У такому напрямі мова розуміється як одне із джерел знань про концепти;

2) об'єктом лінгвокультурологічного напрямку є культурний концепт як ментальне утворення; цей підхід спрямований на комплексне вивчення певної мови, свідомості та культури. Концепт культури характеризується предметно-образною, понятійною та ціннісною складовими [5, с. 151];

3) представники логіко-ейдетичного напрямку, зокрема С.А. Жаботинська, наголошують на необхідності співвіднесення елементів структури значення та об'єднання їх у складі певної (схемної) структури при концептуальному аналізі та зосереджують свою увагу на базових фреймах побудови лексично представлених концептів [3, с. 12];

4) у рамках когнітивно-поетичного напрямку, представленого у дослідженнях О.П. Воробйової та О.М. Кагановської, аналізується образний простір концепту у художньому тексті, текстові концепти художньої прози [10, с. 193]. У дослідженні текстових концептів художнього тексту мовна форма враховується як концепт, що реалізований у конкретних мовних знаках і зумовлений властивістю мови кодувати знання, отримані через сприйняття та осмислення світу;

5) основна спрямованість семантико-когнітивного підходу полягає в дослідженні співвідношень семантики мови з концептосферою народу, співвідношень семантичних процесів з когнітивними [8, с. 173]. У процесі лінгвокогнітивного дослідження метод семантико-когнітивного аналізу передбачає перехід від змісту значень мовних знаків до змісту відповідних концептів у ході окремого етапу опису – когнітивної інтерпретації [8, с. 178]. Саме розгляд семантики мовних одиниць, які об'єктивують концепти, дозволяє отримати доступ до змісту концептів як мисленневих одиниць.

Як відзначають З.Д. Попова та Й.С. Стернін, «забезпечивши виявлення та опис відповідних концептів, семантико-когнітивний підхід надає дослідникам дві можливості подальшого використання отриманих даних: *повернення до мови*: використання отриманих когнітивних знань для пояснення явищ та процесів у семантиці мови, поглибленого вивчення лексичної та граматичної семантики; такий напрямок дослідження є когнітивною семасіологією; *рух до свідомості*: моделювання концептів як одиниць національної концептосфери, національної культури; такий напрямок є лінгвістичною концептологією» [8, с. 178].

Услід за представниками вказаного напрямку визначаємо концепт як базову одиницю мисленневого коду людини, яка має внутрішню структуру, що складається із концептуальних ознак, є результатом пізнавальної діяльності особистості та суспільства, містить комплексну інформацію про відповідний предмет або явище, а також про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю та ставлення до цього предмета чи явища [8, с. 175; 7, с. 100]. Слід зазначити, що концепт є інформаційною структурою, яка відображає уявлення людини про об'єкти не тільки ду-

ховного, а й матеріального буття, тобто концепти розрізняються за ступенем конкретності-абстрактності [1, с. 26].

Представники цього напрямку вважають мову одним із основних інструментів пізнання та концептуалізації навколишнього світу, а відтак й інструментом опису концептів. «Шлях дослідження від мови до концепту є найбільш надійним, аналіз мовних засобів дозволяє найбільш простим та ефективним способом виявити ознаки концепту та змоделювати його» [8, с. 179]. Саме тому предметом семантико-когнітивних досліджень є різні засоби репрезентації, тобто вираження, передачі концептів у мові. Аналіз складу того чи іншого концепту виявляється через значення мовних одиниць, що репрезентують такий концепт, їх словникові тлумачення, фразеологізми та мовленнєві контексти [1, с. 31].

Мета нашої роботи полягає у розгляді семантичних, структурних та мотиваційних особливостей англомовних фразеологізмів із компонентом *hair*, що уможливить виділення актуалізованих ознак відповідного концепту.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка з тлумачних та фразеологічних словників англійської мови, яка складала 25 фразеологізмів із компонентом *hair*.

Виклад основного матеріалу дослідження. При дослідженні фактичного матеріалу ми спиралися на семантичну класифікацію В.В. Виноградова та на структурну класифікацію А.В. Куніна. В основу першої класифікації покладено ступінь семантичної спаяності компонентів фразеологічної одиниці та ступінь вмотивованості її значення [2, с. 194]. Згідно з цим критерієм існує три групи фразеологічних зворотів:

фразеологічні сполучення (найменш ідіоматизовані обороти, в яких переосмислюється лише один з компонентів);

фразеологічні єдності (утворюються шляхом повного переосмислення вільних словосполучень; виступають стилістично забарвленими синонімами нейтральних слів);

фразеологічні зрощення (образні не вмотивовані у сучасному мовленнєвому середовищі фразеологічні одиниці).

Відповідно до цього серед досліджуваних нами фразеологізмів також виділяємо три групи. Фразеологічні сполучення представлені п'ятьма одиницями, наприклад, *a bush of hair* (копна волосся), *a fell of hair* (нерозчесане волосся), *not to touch a hair of smb's head* (не торкнутися й волоска з голови). Значення цих фразеологізмів впливає зі значення компонентів.

Фразеологічні єдності становлять більшість із досліджуваних одиниць (15 з 25). До цієї групи відносимо, зокрема, такі фразеологізми: *gray hairs* (метонімічне переосмислена номінація старості), *a hair in one's soup* (причина роздратування), *tear one's hair* (рвати на собі волосся). Вони є стилістично забарвленими синонімами нейтральних слів.

Остання група досліджуваних ідіом представлена фразеологічними зрощеннями, мотивація яких є незрозумілою для сучасного мовця. Сюди належать, насамперед, ті фразеологізми, етимологія яких вказує на вживання стрижневого компоненту *hair* в значенні *шерсть тварини*. Так, наприклад, фразеологізм *hair about the heels* (невихованість, грубість) вмотивований тим, що волосся над бачками у коней вважалося ознакою поганої породи. Вже від цієї ідіоми утворений ад'єктивний фразеологізм *hairy about the heels* на позначення невихованої людини. Ще одна ідіома *a hair of the dog that bit you* (засіб для полегшення похмілля) вмотивована віруванням, що найкращими ліками від укусу собаки є її шерстинка.

Що ж стосується структурної класифікації, то А.В. Кунін виділяє у складі фразеології субстантивні, ад'єктивні, прислів-

никові, дієслівні, препозиційні, вигуківі, ввідні, з підрядними реченнями та зі структурою речення [6, с. 35].

Відповідно до цієї класифікації виокремлюємо у нашій вибірці субстантивні фразеологізми (*a head of hair*), ад'єктивні (*Judas hair*), прислівникові (*in one's hair*), дієслівні (*get by the short hairs*).

Стосовно ознак концепту HAIR, які актуалізуються у вказаних фразеологізмах, відзначимо такі:

тонкість волосся: *by a hair*; *within a hair*; *to a hair* (точно, на волосині від);

захисна функція: *curl smb's hair*; *make one's hair stand on end* – налякати когось (як відомо, волосся на голові та тілі людини реагує на сильні емоції, передусім страху).

Висновки. Проведений аналіз семантичних, структурних та мотиваційних особливостей англомовних фразеологізмів із компонентом *hair* показав, що вони за своєю семантикою представлені фразеологічними сполученнями, єдностями та зрощеннями; за структурою – субстантивними, ад'єктивними, прислівниковими та дієслівними типами. Розгляд мотивації уможливив виділення актуалізованих ознак відповідного концепту, а саме – тонкість волосся та його захисна функція.

Перспектива подальшого дослідження вбачається в аналізі вербалізації концепту HAIR в англомовному фольклорі, який разом із фразеологізмами відбиває міфологічну картину світу.

Література:

- Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика : [курс лекций по английской филологии] / Н.Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамбов. ун-та, 2000. – 123 с.
- Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В.В. Виноградов // Академик А.А. Шахматов (1864–1920 гг.) : сборник статей / под. ред. С.П. Обнорского. – М., Л., 1974. – 321с.
- Жаботинская С.А. Концептуальный анализ : типы фреймов / С.А. Жаботинская // Когнитивная семантика : матер. II междуш. школы-семинара. – Ч. 2. – Тамбов, 2000. – С. 10–13.
- Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов / В.П. Жуков. – М. : Просвещение, 1978. – 160 с.
- Карасик В.И. Языковой круг : Личность. Концепты. Дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
- Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. – 2-е изд. перераб. – М., Дубна : Высшая школа, Изд. центр «Феникс», 1996. – 381 с.
- Пименова М.В. Методология концептуальных исследований / М.В. Пименова // Вестник Кемеровского государственного университета. Серия «Филология». – 2002. – Вып. 4(12). – С. 100–105.
- Попова З.Д. Семантико-когнитивный подход как направление когнитивной лингвистики / З.Д. Попова, И.А. Стернин // Vitainlingua : К юбилею профессора С.Г. Воркачева : сборник статей / отв. ред. В.И. Карасик. – Краснодар : Атриум, 2007. – С. 171–180.
- Степанов Ю.С. Константы : Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – 2-е изд. испр. и доп. – М. : Академический проект, 2001. – 990 с.
- Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике / И.С. Шевченко // Вестник ХНУ. – 2006. – № 725. – С. 192–195.
- Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М. : Филол. факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 248 с.
- Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
- Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – 7-е изд. перераб. и доп. – М. : Русский язык, 2006. – 571с.

Микава Н. М. Фразеологизмы с компонентом HAIR в английском языке

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению семантических, структурных и мотивационных особенностей английских фразеологизмов с компонентом hair. Анализ мотивации позволил выделить актуализированные признаки соответствующего концепта.

Ключевые слова: фразеологизм, мотивация, концепт.

Mikava N. Idioms with the component HAIR in the English language

Summary. The article is dedicated to the investigation of semantic, structural and motivation peculiarities of the English idioms with the component hair. The analysis of motivation enabled singling out foregrounded features of the corresponding concept.

Key words: idiom, motivation, concept.